

**INTERFERENȚE IMAGOLOGICE ȘI ETNOCULTURALE
PRIN PRISMA STUDIILOR DE ISTORIE ORALĂ ÎN
COMUNITĂȚILE RURALE DE PE VALEA PRUTULUI:
CAZUL LUI ONISIFOR CARAMAN DIN SATUL LEUȘENI,
RAIONUL HÎNCEȘTI/JUDEȚUL ISTORIC LĂPUȘNA***

Valentin ARAPU¹
Paul NISTOR²

**IMAGOLOGICAL AND ETHNOCULTURAL INTERFERENCES
THROUGH THE PRISM OF ORAL HISTORY STUDIES
IN RURAL COMMUNITIES OF THE PRUT VALLEY:
THE CASE OF ONISIFOR CARAMAN FROM THE VILLAGE OF
LEUȘENI, HÎNCEȘTI DISTRICT/HISTORICAL COUNTY OF LAPUȘNA**

ABSTRACT

The problem of researching the lives of people in rural communities in the Prut Valley is a priority in the field of history and history-related sciences: geohistory, cultural anthropology, ethnology, prosopography, memorialism, culturology and historical psychology. The case of Onisifor Caraman is relevant because of the significance of the memoirs of representatives of the generation of Basarabians, born in the interwar period, educated in Romanian schools, and who after the Soviet invasion and occupation went through war, repression, deportations, organized famine and forced collectivization. Despite the Soviet policies of Russification and denationalization, the collective memory of the Bessarabians in the villages of the Prut Valley still holds the memory of the former unity of the Romanians on both sides of the river, transformed by the brutal force of arms into a border by the leaders of the totalitarian communist regime.

Keywords: oral history, Prut Valley, Onisifor Caraman, memory, identity.

I. Argument. Proiectul „Memorie, identitate și comunitate. Studii de istorie orală pe valea Prutului, în România și Republica Moldova” – finanțat de Ministerul

---

* Acest studiu a fost inițiat în cadrul Proiectului „Memorie, identitate și comunitate. Studii de istorie orală pe valea Prutului în România și Republica Moldova”. Proiectul D2/c/60 din 28.06.2018 a fost implementat de către Asociația de Relații Internaționale „Est-Democrația” cu sprijinul Ministerului Pentru Românii de Pretutindeni. Totodată, finalizarea studiului este realizată în cadrul proiectului: „Evoluția tradițiilor și procesele etnice în Republica Moldova: suport teoretic și aplicativ în promovarea valorilor etnoculturale și coeziunii sociale”/20.80009.1606.02.

¹ Cercetător științific dr., Institutul Patrimoniului Cultural, Ministerul Culturii al Republicii Moldova; Academia Română – Filiala Iași. Centrul de Istorie și Civilizație Europeană; e-mail: valarapu@gmail.com.

² Cercetător științific II dr., Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” al Academiei Române, Iași; e-mail: paulnistor3@yahoo.com.

Pentru Românii de Pretutindeni și derulat de Asociația de Relații Internaționale „Est-Democrația”, împreună cu partenerii ei – Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” (Academia Română, Filiala Iași), Muzeul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova, și derulat în 2018 –, a intenționat să realizeze un studiu al frontierei ca și construct cultural, definit prin oameni și evenimentele care au marcat destinul lor într-o perioadă fixă de timp: de la cel de-Al Doilea Război Mondial și până în prezent. Inițiatorii au dorit să identifice resorturile identitare (uneori confuze, alte ori pline de claritate) și practicile cotidiene care au funcționat de-a lungul perioadei postbelice, viața din umbra marii politici, experiențele firești care atenuau și balansau un discurs oficial de multe ori agresiv, prin strategii de negociere și adaptare a realității la o moștenire culturală comună, profundă, ignorată de autorități³.

Cercetarea i-a avut în vedere pe oamenii dintr-o regiune care, din axă de civilizație, s-a transformat sub presiunea evenimentelor politice de după 1940 în frontieră de separație a două lumi. Ceea ce până ieri îi unea, după începutul războiului îi separa, dar îi și atrăgea totodată, mai mult sau mai puțin legal, în numele memoriei vechii ordini.

Proiectul și-a propus să implice comunități punctuale din Republica Moldova și România (15 localități, de pe ambele maluri), în analiza construcțiilor memoriale de o parte și de alta a râului Prut. Au fost inventariate tehnici și politici brutale de separare politică și culturală a grupurilor românești din dreapta și stânga râului din estul României, dar s-a dorit și identificarea unor soluții concrete în vederea anulării diferențelor induse în mod artificial în secolul XX. Dincolo de sentimentele de apropiere sau de respingere care au fost întâlnite local, coordonatorii activităților din proiect și-au propus și cultivarea unui dialog care să aibă ca principale fundamente ideile acceptării reciproce și conlucrării, pe căi instituționale sau prin intermediul organizațiilor non-guvernamentale, între locuitorii de azi ai regiunii. Nu a existat intenția directă a studierii exclusive a istoriei tragice de la hotarul de est al României, cât mai ales sondarea memoriei individuale și colective pentru a extrage fragmente de viață cotidiană și a identifica experiențe umane, în curgerea lor firească. Dar întotdeauna detaliile individuale sau de grup au fost văzute sub umbrela ideii de comunitate și solidaritate în valea râului Prut⁴.

Deoarece istoria recentă încă influențează imaginarul oamenilor, opiniile unora față de ceilalți, relațiile dintre anumite comunități și conturarea identităților de grup, cercetarea noastră s-a bazat pe interviuri și pe metodele istoriei orale. Aceasta deține instrumentele necesare pentru a sonda percepțiile, temerile, prejudecățile, toate variabilele care influențează relația comunităților cu propriul trecut, dar și cu prezentul. Istoria orală propune un mod de cunoaștere a oamenilor, spațiului și timpului,

---

³ *Est-Democrația lansează proiectul „Memorie, identitate și comunitate. Studii de istorie orală pe Valea Prutului în România și Republica Moldova”*, în: <http://estdemocratie.com/est-democratie-lanseaza-proiectul-memorie-identitate-si-comunitate-studii-de-istorie-oral-pe-valea-prutului-in-romania-si-republica-moldova/> (accesat: 25.06.2021).

⁴ Paul Nistor, Alexandru Aioanei, *Proiectul Memorie, identitate și comunitate. Studii de istorie orală pe Valea Prutului, în România și Republica Moldova*, în „East European Journal of Diplomatic History”, No 4-5, 2017-2018, p. 281-293.

văzut prin ochii subiectivi ai martorilor direcți sau indirecti. Potrivit lui Alessandro Portelly, istoria orală nu ne spune doar ce au făcut oamenii, ci și ceea ce doreau să facă, ce credeau ei că fac și ce cred la momentul vorbirii că au făcut⁵. Nu veridicitatea informațiilor culese cu ajutorul interviurilor este cel mai important lucru, o informație poate să fie greșită faptic, dar corectă din punct de vedere psihologic⁶. Pentru un specialist al trecutului sunt importante schimbările pe care le suferă memoria, încercările povestitorului de a da sens trecutului său, de a încărca cu sens anumite evenimente sau fapte. Istoria orală a fost definită de unii istorici ca un material tip sursă primară, cules sau creat prin intermediul unui interviu realizat cu un actor sau martor al unui eveniment, cu scopul de a prezerva informații și a le transmite altora. Interviurile de istorie orală sunt de tip *life interviews* – o colecție de povești autobiografice sau oral *history projects* – care presupune realizarea de interviuri cu persoane diverse, despre evenimente și locuri istorice. Deși pare că istoricul folosește mijloacele jurnalistului, elementele metodologice și de rigoare analitică sunt diferite⁷.

Proiectul a intenționat să aducă în dezbaterea publică o serie de probleme precum: construirea imaginii celuilalt de-a lungul frontierei, dorințele de apropiere, dezvoltarea mijloacelor de cunoaștere reciprocă în diferite perioade istorice, metodele practice de colaborare, rolul ideologiilor și propagandei în imaginarul prezent.

Ideologia regimurilor comuniste a jucat un rol profund negativ, cu repercusiuni profunde pe plan îndelungat și a distorsionat memoria comunităților din România și Republica Moldova. Tocmai de aceea, proiectul a dorit să valorifice laturi ale memoriei locale ce au fost ascunse, din lipsa libertăților de exprimare sau din distorsionare ideologică și să identifice efectele concrete ale propagandei și ideologiei din ultimii 70 de ani. Din păcate, multe din clișeele ideologice sădite în timpul Războiului Rece s-au perpetuat și după dispariția regimurilor comuniste, în condițiile unui interes diminuat pentru înțelegerea simbolisticii pe care o prezintă granița dintre România și Republica Moldova, păstrând o anumite reținere între oamenii din valea Prutului.

Totuși, dincolo de influențele politice negative, am urmărit și stabilirea importanței elementelor materiale (comerț, infrastructură, proiecte comune), dar și spirituale (unitate și simboluri naționale, educație, istorie și cultură comună) care au prevalat, de-a lungul timpului, în relația dintre comunități. În esență, proiectul și-a propus să aducă în spațiul public un exemplu de cercetare în care ideea unei granițe ideologice a influențat cotidianul local timp de mai multe generații și a provocat distorsiuni distincte ale memoriei în mediul social și profesional. Este considerată utilă cunoașterea în spațiul public a experiențelor acumulate de mai multe generații care au locuit sau continuă să se afle de o parte și de alta a Prutului.

Activitățile proiectului au cuprins trei perioade distincte: o etapă de pregătire teoretică și de sondare a terenului, cercetarea propriu-zisă și interviurile, analiza interviurilor și prezentarea rezultatelor. La început, echipa proiectului (directorul, patru experți cercetători și șase operatori interviuri) s-a reunit de mai multe ori, pentru a

---

⁵ Alessandro Portelly, *Ce face istoria orală să fie dificilă?*, în „Anuarul de Istorie Orală”, XIII, 2010, p. 235.

⁶ *Ibidem*, p. 236-237.

⁷ Barbara W. Sommer, Mary Kay Quinlan, *The Oral History Manual*, New York, Altamira Press, 2009, p. 2-3.

efectua pregătirea teoretică de specialitate, discutând o bibliografie adaptată subiectului, realizând un chestionar și stabilind o strategie de desfășurare a cercetării. La 20 iulie (Iași) și 24 iulie (Chișinău) Asociația de Relații Internaționale „Est-Democrația” a lansat proiectul, în prezența unor televiziuni, ziare și radiouri locale, precum și în prezența unor colegi din spațiul universitar. Au fost contactate mai întâi școlile din localitățile țintă și primăriile. Prin intermediul lor au fost identificate persoane care au trăit/trăiesc în zonă de o bună perioadă de timp și care au fost de acord să ofere interviuri, în termenii proiectului. În perioada 1 august-1 noiembrie 2018, activitățile au continuat cu interviuri în mai multe localități din ambele țări. Au fost făcute cercetări în opt localități din Republica Moldova (Lipcani, Costești, Sculeni, Ungheni, Costuleni, Leușeni, Leova, Cantemir) și șapte din România (Rădăuți-Prut, Miorcani, Ștefănești, Bosia-Ungheni, Costuleni, Vetrișoaia, Fălciu). De asemenea, au fost interviuate și câteva persoane care locuiesc în Chișinău, dar au copilărit sau au locuit pe valea Prutului. În final, au rezultat 110 interviuri, din care 53 au fost realizate cu persoane care aveau studii superioare.

Interviurile au fost alcătuite din trei categorii de persoane: oameni obișnuiți din localitate, profesori sau foști profesori și membri ai administrațiilor locale. Din păcate, la unele persoane din Republica Moldova s-a observat reticență față de cei veniți din România, acest fapt conducând uneori la rețineri personale și la răspunsuri evazive. Totuși, în cea mai mare parte, dialogurile au fost deschise și de bună calitate. S-a mai observat faptul că și cei de orientare ideologică puternic de stânga au refuzat să dea interviuri sau au minimalizat răspunsurile, în Republica Moldova. Au fost alese persoane între 40-90 de ani, care au prins mai mult sau cât de puțin și perioada de regim comunist. Cei între 40-60 de ani sunt considerați a fi fost în anii comunismului într-o formă de învățământ sau în anii tinereții, iar ceilalți ... deja la vârsta maturității și a responsabilităților sociale. Întrebările din chestionar au fost grupate în mai multe teme mari: copilăria, familia, contextul social, educația/formarea profesională, elemente de formare a identității, memoria istorică transmisă local, viața pe frontieră și imaginea celuilalt, comunitate/relaționare/solidarități, proiecte și legături prezente/perspective de viitor.

La 7 noiembrie 2018 la Chișinău (Biblioteca Municipală „B.P. Hașdeu”) și la 9 noiembrie la Iași (Muzeul Universității „Al.I. Cuza”), membrii proiectului au prezentat rezultatele parțiale, în ateliere de lucru.

Reprezentanții comunităților românești de pe valea Prutului au fost plăcut impresionați de faptul că ei, care de obicei au fost uitați de autoritățile centrale din ambele state, și care au un sentiment de izolare și abandon, au fost vizați de un proiect de cercetare în care puteau să-și spună opiniile atât despre trecut, cât și despre prezent. Fie că erau reprezentanți ai administrației publice, fie că erau oameni din educație, cultură sau simpli locuitori, mulți au cooperat călduros, de cele mai multe ori fiind dispuși să-și prezinte opiniile și situația comunităților din care provin. Astfel, s-au purtat discuții despre identitate, despre sentimentul de solidaritate regională și despre proiecte comune, de viitor, care ar putea lega cele două maluri sau regiunea mai mare a văii Prutului. Mulți dintre ei consideră că redescoperirea văii Prutului trebuia făcută mai demult și că această zonă nu merită să fie privită ca o periferie de către Chișinău sau București. Interesul științific ar trebui tradus și în intenție de dezvoltare, spun locuitorii regiunii.

II. Studiu de caz. Interviu pentru acest studiu a fost realizat în baza metodologiei istoriei orale, în urma documentării de teren în satul Leușeni, raionul Hîncești, în 2018 – anul Centenarului Marii Uniri. Protagonistul principal al cercetării efectuate este Onisifor Caraman, născut la 12 septembrie 1928⁸, pensionar și agricultor cu studii primare, căpătate în perioada interbelică și continuate, deja după modelul sovietic, în anul 1940 și respectiv, după 1944 (vezi Fig. 1).

În confesiunea sa, Onisifor Caraman își amintește ceva mai detaliat perioada copilăriei, a războiului și a primilor ani de după război. La momentul documentării, Onisifor Caraman avea vârsta de 90 de ani neîmpliniți, respectiv și memoria sa era marcată de fragilitate. Totodată, anumite aspecte traumatizante ale adolescenței și tinereții sale sunt scoase în evidență în cadrul consemnărilor memorialistice.

Copilăria este marcată de școala românească primară, cele mai relevante amintiri fiind legate de profesorii și de colegul de bancă Cezar Radu (Fig. 2) care după invazia sovieticilor s-a refugiat împreună cu părinții în România, stabilindu-se pentru început în valea Jiului. Pentru Onisifor Caraman este un prilej de mândrie de a-l aminti pe Cezar Radu în calitate de coleg de școală care, cu trecerea anilor, a devenit „om mare”, a vizitat satul Leușeni, făcând și o donație generoasă de carte instituției de învățământ care astăzi îi poartă numele⁹ (Fig. 3).

Prof. Cezar Radu. Personalitatea lui Cezar Radu (23 august 1929, Leușeni, Basarabia-28 iulie 2000, București) nu este mediatizată atât de mult pe cât ar fi meritat. Unele date despre activitatea Profesorului Cezar Radu ne-au fost furnizate de către Genoveva Vasilache, profesoară de istorie la liceul din localitate (Fig. 4).

Cezar Radu este profesor universitar, savant în domeniul semiologiei, estetician și gazetar. După absolvirea Facultății de Filosofie din București (1953) a fost repartizat la Catedra de Științe sociale a Facultății de Medicină din același oraș. Ulterior a făcut serviciul militar cu termen redus. La sfârșitul serviciului militar Cezar Radu a devenit victima unor denunțuri la Securitate în urma cărora a fost dat afară de la catedră. În anul 1964, după amnistierea deținuților politici, Cezar Radu s-a angajat la Radio și mai apoi a revenit la Catedra de Filosofie a Universității din București¹⁰.

La sfârșitul anilor '60 ai secolului XX a beneficiat de o bursă „de studii în Italia, la Florența, Torino și Bologna, lucrând sub îndrumarea marelui filosof, eseist și romancier Umberto Eco, din care Cezar Radu a tradus în românește lucrările sale fundamentale de semiotică”¹¹.

---

⁸ Interviu realizat de Valentin Arapu și Paul Nistor la 24 august 2018 în comuna Leușeni, la domiciliul lui Vasile Caraman (fiul). Din informațiile ulterioare oferite de Vasile Caraman, am aflat că tatăl său, Onisifor Caraman, a decedat la 19 aprilie 2019, deja fiind la vârsta de 90 de ani împliniți.

⁹ *Liceul Teoretic „Cezar Radu”*, în: <https://mapcarta.com/W671206982> (accesat: 10.06.2023); *Gimnaziul „Cezar Radu” din satul Leușeni, raionul Hîncești*, în: <https://www.data2b.md/ro/companies/1012620009865/gimnaziul-cezar-radu-din-s-leuseni-r-hincesti> (accesat: 10.06.2023).

¹⁰ Titus Lates, *Radu Cezar (23 august 1929, Leușeni, Basarabia-28 iulie 2000, București)*, în „Enciclopedia online a filosofiei din România” (<https://romanian-philosophy.ro/encyclopedia/radu-cezar/>; accesat: 12.06.23).

¹¹ Umberto Eco, *Tratat de semiotică generală*, traducere Cezar Radu și Anca Giurescu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, 447 p.; Idem, *Arta și frumosul în estetica me-*

În anii '70 ai secolului trecut, profesorul Cezar Radu a predat o perioadă îndelungată la Universitatea din București, fiind mai întâi titular al cursului de Estetică la Facultatea de Arhitectură, ulterior a ținut cursul de Estetică generală la Facultatea de Filosofie. A predat cursuri de estetică la Facultatea de Limbi Străine. Concomitent a fost titularul cursurilor de semiotică a arhitecturii și despre discursul critic în arhitectură la Institutul de Arhitectură „Ion Mincu”. Studenții de atunci au remarcat că dascălul universitar avea o dicție „deosebit de îngrijită”, calitatea dată datorându-se faptului că lucrase mai mulți ani la Radio București, vorbind „tare, cu o voce plăcut timbrată, fără nici un fel de bâlbâieli, fără accent local sau dialectal, cu o bună retorică persuasivă”¹².

După 1989 a inițiat cursul de semiotică generală la Facultatea de Filosofie a Universității din București, urmând realizările cu adevărat mari ale profesorului C. Radu, care era preocupat în mod special de arhitectura sacră, realizând „că va urma un val de construcții de biserici noi și că inevitabil arhitecții vor primi comenzi de la preoți cu tot felul de kitsch-uri oribile și idei trăsnite”. Profesorul de estetică la Arhitectură promova valorile autentice, tradiționale, cultivându-le studenților cunoștințele și competențele necesare în valorificarea arhitecturii sacre în timpul expedițiilor de documentare la bisericile și mănăstirile din București, Argeș, Vâlcea și Bucovina. „Tinerii arhitecți, care pe la sfârșitul anilor '90 și în anii 2000 s-au afirmat prin proiecte proprii și valoroase de biserici, atât în România cât și în afara ei, au trecut în majoritatea lor prin Școala de Estetică a arhitecturii sacre a lui Cezar Radu”¹³.

Activitatea sa didactică a fost complementată de cea de cercetare. Cezar Radu este autorul monografiei „Artă și convenție”¹⁴ și a numeroase studii și articole în domeniu, cele mai relevante fiind următoarele: „Le concept de forme expressive dans l'esthétique de Susanne Langer”¹⁵; „Receptarea artei și funcția formativă estetică a limbajului artistic”¹⁶; „Investigația semiotică a informației estetice”¹⁷; „Ontologia semiotică a informației estetice”¹⁸; „La vocation sémiurgique de l'art”¹⁹; „Privire istorică asupra evoluției problematicii esteticii”²⁰; „Estetica mijloacelor de comunicare

---

dievală, trad. din italiană C. Radu, București, Editura Meridiane, 1999, 210 p.; Idem, *O teorie a semioticii*, trad. din engleză C. Radu și C. Popescu, București, Editura Trei, 2008, 504 p.

¹² Nicolae Luga, *Întâmplări celebre la Facultatea de Filosofie din București (XXIV)*, în „Tribuna. Magazine”, 2023, passim (<http://tribuna-magazine.com/intamplari-celebre-la-facultatea-de-filosofie-din-bucuresti-xxiv/>) (accesat: 06.06.2023).

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Cezar Radu, *Artă și convenție*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, 296 p.

¹⁵ Idem, *Le concept de forme expressive dans l'esthétique de Susanne Langer*, în „Analele Universității București. Estetică”, 1970, p. 93-97.

¹⁶ Idem, *Receptarea artei și funcția formativă estetică a limbajului artistic*, în Sorin Stati (coord.), „Educație și limbaj”, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1972, p. 105-126.

¹⁷ Idem, *Investigația semiotică a informației estetice*, în Ion Ianoși, „Estetica filozofică și științele artei”, București, Editura Științifică, 1972, p. 191-209.

¹⁸ Idem, *Ontologia semiotică a informației estetice*, în „Estetică, informație, programare. Antologie”, Prefață și note Victor Ernest Mașek, București, Editura Științifică, 1972, p. 100-121.

¹⁹ Idem, *La vocation sémiurgique de l'art*, în „Revue roumaine des sciences sociales. Série de Philosophie et logique”, Tome 24, No.1-2, janvier-juin, 1980, p. 23-33.

²⁰ Idem, *Privire istorică asupra evoluției problematicii esteticii*, în „Estetica”, București, Editura Academiei RSR, 1983, p. 22-35.

de masă”²¹; „Arta și progresul moral”²²; „Direction consciente et autorégulation spontanée dans la vie culturelle-artistique et la formation du goût esthétique”²³.

Memoria traumatizantă a războiului. Pe timp de război Onisifor Caraman a avut parte de câteva episoade șocante. Primul vizează unele diferențe culturale dintre populația locală și soldații germani care, nefiind inhibați în sine, își permiteau unele gesturi considerate rușinoase (flatulența în public) de către cei din partea locului. Al doilea episod ține de retragerea armatei germane în primăvara anului 1944, când sătenii din Leușeni au fost strâmtorați în casele lor în urma încartuirii militarilor germani care, pe lângă toate, mai și luau fără învoirea stăpânilor cartofi și vin din beciurile țăranilor. Al treilea episod este legat de soldatul german care i-a cerut în mod ultimativ adolescentului Onisifor Caraman să-i dea „patru chile de vin”, ultimul denunțându-l la ofițerul aflat în localitate. Soldatul vinovat a fost identificat și pedepsit de comandant, fiindu-i retrase și însemnele militare. În consecință, soldatul cu pricina a venit pe timp de noapte să se răzbune pe tânărul denunțător, trăgând câteva focuri cu arma în direcția casei unde trăia O. Caraman. Salvându-se ca prin minune, Onisifor Caraman și-a format cu timpul o percepție germanofobă asupra nemților în general.

Unul dintre cele mai contradictorii episoade memorialistice, relevate de O. Caraman, îi vizează pe militarii germani care vorbeau rusește, cu precizarea ulterioară că făceau parte din categoria voluntarilor, respectiv, în această descriere ar fi vizați colaboratorii naziștilor din rândurile etnicilor ruși. Totodată, nu este exclus faptul că printre soldații germani puteau fi și dintre cei care au învățat ceva rusește în timpul operațiilor militare desfășurate pe teritoriul sovietic.

Unic în felul său este cazul mamei lui Onisifor Caraman, Efrosinia Caraman, născută în 1907, care a fost acuzată de sustragere de la plata impozitelor și condamnată în 1949, conform articolului 58¹ alineatul 2 al Codului penal al RSSU, la un an de muncă silnică. E. Caraman a fost reabilitată în 1994. În volumul elaborat de Elena Postică, Maria Praporșcic și Vera Stăvilă este prezentată anume această informație²⁴. Totodată, Onisifor Caraman relevă că mama sa a fost condamnată la trei ani de privațiune de libertate, fiind deținută în închisoarea de la Rusca. Cazul respectiv face excepție de la politica represivă promovată de sovietici față de chiaburi. După spusele lui Onisifor, familia Caraman era înstărită, având în proprietate circa 60 de hectare de pământ, mașini agricole, vite și alte bunuri materiale. Dar, grație faptului că soția lui Onisifor, Sofia (12 martie 1928-†1996), „era un fel de consilieră la primărie”, soacra ei Efrosinia Caraman nu a fost inclusă în lista inițială a chiaburilor, care în marea lor majoritate au fost deportați în Siberia și Kazahstan. Efrosinia Caraman a refuzat să intre în colhoz, respectiv, la semnalizarea unui „derbedeu de aicea [din sat]” ea a fost inclusă în lista culacilor și impusă să plătească un impozit exorbitant. Neplata

²¹ Idem, *Estetica mijloacelor de comunicare de masă*, în „Estetica”, 1983, p. 398-407.

²² Idem, *Arta și progresul moral*, în Grigore Smeu și Ion Tudosescu (coord.), „Creație valorică și acțiune socială”, București, Editura Politică, 1984, p. 181-194.

²³ Idem, *Direction consciente et autorégulation spontanée dans la vie culturelle-artistique et la formation du goût esthétique*, în „Revue roumaine des sciences sociales. Série de Philosophie et logique”, Tome 31, No. 3-4, juillet-décembre, 1987, p. 236-245.

²⁴ *Cartea memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist*, vol. II, Chișinău, Editura Știința, 2001, p. 414.

impozitului s-a soldat cu condamnarea Efrosiniei Caraman la pușcărie, fiind deținută în închisoarea de la Rusca²⁵.

Amintirile lui Onisifor Caraman sunt expuse într-o limbă presărată cu foarte multe arhaisme, regionalisme, calchieri din rusă, termeni și expresii de sorginte rusă. Din acest considerent am transpus confesiunea orală în textul și graiul zilei de azi, păstrând doar pe alocuri unii termeni și expresii de odinioară pentru a consemna, pe dimensiunea lingvistică, peisajul etnocultural al vremurilor de atunci.

III. Interviu. Moșia familiei: „Mă cheamă Caraman Onisifor Alexandru, sunt născut în Leușeni, în anul 1928, la 12 septembrie. Bunelul meu a fost, [la fel ca] și tatăl meu, din oameni înstăriți, a avut undeva 60 de hectare de pământ, a avut mașină de treierat, [mașină de] cosit, a avut ..., [mașină de] de bătut păpușoi, da acestea le învârtea nu cu motor, cu altceva, cu tracțiune, cu cai, cu boi, avea [un mecanism] special, și învârtea cu boii. Și [erau] făcute toate lucrările acestea: treierat, bătut popușoi, șișcă, șișcorniță avea, [instalație de] vânturat grăunțele, toate astea și trebuie pentru gospodărie. Ei, da muncă era d-a ajuns, din noapte în noapte. A avut, eu când m-am trezit la bunelul meu, la părintele meu, avea două perechi de boi și-un cal. Pe atunci plugurile cu trei fiere, cu trei *corpusuri* nu erau prin alte părți, era la dânsul, [la] bunelul meu, le cumpăra de prin Germania, da și din Rusia, multe și din Rusia, da multe și din Germania, avea foarte multe, bogății avea. Ce să spun? Pământ era iaca aici, de aici, din dealul ista [arată cu mâna], se număra stânjeni, [și se termină] tocmai în Prut, la Prut. Era și baltă, și stuhărie, și imaș acolo, și arătură pentru culturi unde era teren, că era mlăștinoasă, [erau] mlaștini mai mult pe tot șesul ista. Și la Prut acolo făceam grădină de zarzavat, avem în Prut, așezat roată specială, tot cu boi, cu calul, o învârteam, scoteam apă din Prut și udam, [am avut] livadă de perje, am avut perji multe, ce să faci? Greutățile acestea ... le-am petrecut pe atunci”.

Bunelul, decedat „de scârbă”: „Eu dacă în '28 [în 1928 m-am născut], în '40 [1940] aveam 12 ani. În '40 [1940] a venit de acu Uniunea Sovietică, cum se spune, ei au venit cu ..., eu spun că fără nicio împușcătură, treceau [în] coloană care, treceau și soldați, și care voiau să se ducă în România, pe aici, pe Prut, treceau peste Prut încolo. Bunelul meu, în timpul acela, el fusese aicea de partea asta la Drânșeni²⁶, era, cum să spun, un fel de ..., strângeau pâini, acolo veneau grecii din Grecia pe Prut cu șleपुरi și era acolo depozit, strângeau acolo, cumpărau și duceau pâinea în Grecia, o duceau tot cu șleपुरile. Șleपुरile ..., nu-i barcă, da era, încap douăzeci de tone în *trânsa*. Da atuncea mergeau pe Prut special [cu o instalație trasă de vite de tracțiune], curățeau Prutul, [curățau de] cioturi. Și el [bunelul] s-o dus pe acolo la bazar, și-o făcut, unul c-o căruță de acestea cu cai buni, i-a rupt piciorul, atunci în '40 [1940], până a nu veni rușii. Și el a stat un an de zile așa cu piciorul pus la «întindere»²⁷. Cum să spun, aista, și când a venit Uniunea Sovietică, atunci rușii au început, pământurile pe care le aveai, averea, au început a le împărți la țigani, la săraci, au început a distruge. El de scârbă, cât a muncit, și cum era cu piciorul rupt a murit, în '40, atunci ...”.

---

²⁵ Inițial, în anul 1944 sovieticii au fondat aici un lagăr de concentrare pentru prizonierii aliați ai Germaniei. Lagărul respectiv a fost lichidat în anul 1952, în locul lui funcționând până astăzi o închisoarea pentru femei.

²⁶ Satul Drânceni din județul Vaslui.

²⁷ Piciorul poziționat în extensie cu greutate.

La școală: „Am fost la școală, eu totul românește am învățat. Am făcut școală din '35 [1935] și până-n '44 [1944]. Da-n '40 [1940] am învățat școala rusească. În '40 [1940] trecusem în clasa a cincea și ni-au dat pe toți care erau trecuți de la clasa a patra, [sovieticii] n-aveau învățători, și am învățat clasa a patra doi ani. Pe toți [învățătorii] îi știu (râde-n.n.). Era director de școală Nicolai Mihailovici și învățătoare era Elisaveta Gimnanovna și una Eugenia ..., nu-mi pot aduce aminte, Eugenia știu că o chema, nu țin minte chiar precis, e mult de atunci. Aiștia îi știu. Aiștia-s care au fost cu sovieticii.

[Școala] era cum îi școala, tot învățau, întâi alfabetul l-am învățat, pe urmă a scrie, a citi și pe urmă am început a învăța toate celelalte lucruri. La români erau ore de religie, [în] fiecare miercuri avem orele de religie. Învățători, a fost unul, mi-i nănaș, acela m-a botezat, Iorgu Radu, director de școală, avea un băiat și-o fată, băiatul era cu-n an mai mic ca mine, da l-a luat la școală, l-a dat cu mine odată, în '35 [1935], am stat într-o bancă cu dânsul. Că el pe urmă a venit, pe aici pe la noi a fost, a făcut cadouri aici la școală, multe cărți a adus de acolo [din România], arhiva lui, a murit el, deoarece i-au pus și numele lui Cezar Radu [liceului din localitate]²⁸. Și fata [lui Iorgu Radu era] Camelia. Femeia lui, a directorului, tot era, Marusea [Maria] o chema, tot era învățătoare. Și stai cum îl chema pe celălalt? Ei, c-am avut mai mulți [învățători], Onega unul era”.

Educația: „Primele cărți, desigur, primul ce am cetit *Abecedariu*, ei da pe urmă învățam poeziile de Eminescu, poveștile de *ghiaghia*²⁹ Ion Creangă, a lui moș Ion, mai ales poveștile celea a lui. Cămin cultural [în sat], casă de cultură n-a fost [în interbelic], pe urmă a fost.

Satul era mai mic [în interbelic]. Biserica a fost unde este și acum, ne duceau, *școlerii* [școlari fiind] ne duceau, ne învățau, toată religia învățam, și de multe ori ne luau cu clasa și ne duceau, mai ales când ajungeam în posturi de acestea [religioase], *apu* ne spunea să nu mâncăm de fruct, o săptămână și ne duceau și ne spovedeau. Profesorul de religie era preotul Ion Drăgan, părintele Drăgan.

De la părinți țin minte că trebuie să lucrez, să fii om cinstit, să fii om la locul tău, da cel mai mult [era prețuită] munca, să nu lași lucrurile de azi pe mâine *capu*³⁰ nu-i bun”.

Casa părintească: „Ograda era mare, cum să spun, da era plină și de vite, oi, porci, și în afară de asta *scârte*³¹ de fân, paie, strujeni *di păpușoi*, era, am avut ... Casa era obișnuită, nu se mai fac dea celea, nu, [casa era] acoperită cu stuh, casa cu stuh îi mult mai sănătoasă ca aiasta de [*cotileț*]³², vara ținea răcoare, că era acoperită cu stuh, făcută din lut, *chirpiși*³³, *lampași*³⁴, da nu din *cotileț*. Și iarna ține cald, ține cald, nu știai de frig. Casa avea patru camere.

²⁸ În anul 2006 Liceului Teoretic Leușeni i s-a conferit numele profesorului universitar Cezar Radu.

²⁹ Calchiere din rusă cu sensul de *nenea (unchiul/moșul)* Ion Creangă.

³⁰ Altfel.

³¹ Căpițe de fân.

³² Piatră de calcar tăiată sub formă de paralelipiped.

³³ Chirpici.

³⁴ *Lampaci* – chirpici făcuți din lut amestecat cu paie.

La tatăl meu am fost șase [copii], la tatăl meu șase copii am fost, și mai suntem trei în viață, da trei s-au dus. N-am fotografii de atunci, chiar și pe a tatălui fotografie cu va nevoie am găsit-o, cu sora mea o fotografie. Ei, mama a trăit până la 90 de ani, tatăl meu a murit de 46 de ani, nu de 42 de ani, în '46 [1946] el a murit. Părinții erau țărani, la muncă, la câmp. Tata, Alisandru și Efrosinia mama. Mama a murit, a împlinit 90 de ani, nu 90, așa 80 de ani ..., mama. Mama era Efrosinia Mihalache. [Părinții ne educă în familie prin] muncă la cataramă, duminică nu mai aveam duminică, cu vitele la păscut, boii la păscut sau, aveam, după cum v-am spus, grădina la Prut, toată ziua acolo ne duceam, ca să spun s-o iau de la început. Primăvara când se începe aram câmpul de la deal, câmpul de sus, da dacă se *dezvăntă* oleacă, ne duceam pe șes, pe șes avem mult pământ de arat și aram, boroneam, semănam, și trebuia, da dormeam acolo, nu veneam [acasă] câte două-trei săptămâni, dormeam acolo sub căruță, și era lada căruței, o întorceam dacă ploua, da, de multe ori făceam și colibă din stuh și dormeam în colibă din stuh. Ne aduceau acolo mâncare, nu mâncare aduceau, aduceau făină, brânză, ouă, lapte, și mai era, pregăteam acolo, fierbeam, la pirostrii sau punem așa două, o crăcană, un băț așa și fierbeam. Când terminam, când veneam acasă era crescut *buruianu* prin ogradă, nu recunoșteai [ograda], trebuia să faci curățenie acasă. Toată vara, aveam șapte ani când am început a duce calul de cap la *râlî*³⁵, la rărit păpușoi printre rânduri, duceam, m-am chinuit mult ...”.

Boala tatei: „În familie sărbătorile, [pe] acestea religioase le țin minte. Tatăl meu practic n-auzea, n-a auzit. El când era copil mitel a auzit până la [vârsta de ...], ei cât o fi fost? Da buneii, părinții lui, l-au dat la școala de preoți, la Chișinău, era cu rușii atunci. Ei da dă, doctori nu prea sânt și dacă în biserică trebuia să îmblă cu capul gol, a răcit, și a răcit la cap și s-a dus, l-au trimis la spital, chipurile, și acolo i-au făcut cu pipete de acestea, spălături în urechi, i-au spart timpanul, membrana auzului i-au spart-o, și el n-auză. Da, așa *ni* înțelegeam cu dânsul. Știam de departe, făceam semnele, [și] el știe și chiar ce vorbeam cu dânsul de departe. Da dacă stăteam doi de vorbă, noi și el, se uita după buză, el înțelegea totul și vorbeam, totul înțelegea. La *jioc* dacă cânta muzica, [tata] *jiuca*, *jiuca* după muzică”.

La joc: „Erau și petreceri, erau nunți, cumătrii, era și [pe] atunci totul. De mic mă *duceam* [la joc]. Era *jiocul* satului, de multe ori flăcăii împăcau muzică și făceau *jioc* în sat. Flăcăii se duceau și peste Prut la *jioc*, la Rășești, la Valea Cănicăii, acu Drânceni îi spune, la Ghermănești. Podul era aicea, da era acolo în dreptul la Ghermănești, în partea ceia era pod de plute peste Prut. Și cu căruța ne duceam, acolo ne venea mai ușor, la Drânceni era aproape. Ca pe urmă pe dâșii i-a înecat [inundat] și i-au săltat la deal. Da treceam [Prutul], cu căruțele treceam”.

La târg, la Huși: „Ne duceam la târg la Drânceni, la Huși, era târg mare, la Huși mai departe era. Am fost de câteva ori la Huși, atunci cu tatăl meu, cu căruța. Da iaca acu de când *îs* ..., de când aiasta [după anul 2000], eu n-am fost niciodată. La Iași am fost de vreo cinci-șase ori, am fost cu motocicletă, [de unul] singur eu am fost. La Huși cumpărai instrumente, parcă țin minte, ni-am dus la magazinul de sfredele, de ciocan, daltă, coasă, greblă, furci, [unelte] de acestea pentru gospodărie, le cumpăram de acolo. [De pe malul opus când veneau] cumpărau producție, ce le trebu-

³⁵ Calchiere din rusă cu sens de plug mic, plugniță sau rariță.

ia [în gospodărie]. Aici la noi [în Leușeni] n-a fost bazar³⁶, a fost la Bujor și la Cărpineni era [bazar].

Până la război, la Huși am fost numai de vreo două ori. Da, ca atare, eu țin minte, prima dată am văzut cum duceau în Huși, duceau mortul cu *bagdacina*³⁷, cu căruța cu cai, da era făcută frumos așa, un fel de faeton și mortul era acolo și țin minte că mi-au dat, eram băietan, mi-au dat de pomană acolo niște dulciuri, niște ..., [mi-au dat cei] care au trecut pe acolo. Ei, da restul aicea petrecerile de acu erau dacă mai aveam prieteni pe acolo, da acu i-am uitat pe toți.

Am fost [peste Prut] la *jioc* în Dânșeni, era tot ca și la noi, ei veneau la noi, noi ne duceam la dâșii, tot aceiași. Muzicanții acolo câte o dată erau buni, câte o dată nu, ca și la noi. Da ce mi-au plăcut, Cozmeștii mi-au plăcut, un neam de lăutari!”.

Uratul și cumpăratul: „[De sărbătorile de iarnă] am îmblat cu uratul și cu colindatul. Satul era împărțit în două, era partea de sud și partea de nord, îi porecleau „bortarii” și „tărtăulenii”. „Tărtăulenii” pentru că erau mai mulți dea aiștia „Tătaru” în partea asta. Da de la biserică în partea ceia, e valea ceia așa [mai adâncă], și erau „bortarii”.

Cu uratul, am îmblat, se cumpăra, atuncea când îmblam de multe ori cu uratul, puteai dacă vrei să cumperi satul, mahalaua ta, s-o cumperi, *apu* eu cumpăram, că eu am cumpărat într-un an, asta o fost în '48 [1948] ..., '47 [1947], '48 [1948], și am îmblat pin sat, făceam așa, paralele. Câte? Ne împăcam cu flăcăii cât să plătesc ca s-o cumpăr eu. Și cât cereau, ne târguiam, și am cumpărat-o cu trei sute de lei, trei sute de ruble, acelea ruble le dai față cu dâșii la un gospodar, le-am dat la gospodarul cela, când termini, da ei și-o luat angajamentul să meargă cu mine și când termini de urat prin sat, tot lucrul, ne duceam la omul cela, la gospodarul cela, și banii aceștia îi *împărțește* la aceea băieți. Și am îmblat, și am dat trei sute de lei, da doi băieți am fost și am câștigat șase sute [de lei/ruble]”.

Bal închis: „Da era și în afară de asta *jiocuri*, se făcea bal închis, plăteau flăcăii, fetele plăteau, m-am împăcat [cu] muzica și în ogradă la un gospodar, cari unde e ograda largă, ne-am înțeleș și pune la poartă, ședea, ai venit la *jioc*, întri, vrei cu fata întri, vrei [de unul] singur. Fetele veneau și ele, veneau și din alte sate, și de peste Prut, veneau cu căruțele, era vesel. Muzicanții care și cum erau, erau și mai buni și mai răi, cei mai buni era[u] Cozmeștii, ei cântau, foarte bine cântau, a intrat în memorie, cei de la Cozmești³⁸ cântau, fanfara ...”.

Războiul: „Îi slut războiul, nu mai dă Dumnezeu la nimeni. Prima dată când a început războiul, hai că-n '40 [1940] au venit rușii, da au venit fără război, fără nicio o împușcătură, le-au dat termen la români, că-n trei zile treceți care vreți, și cum au

---

³⁶ Târg, piață.

³⁷ Trăsură pentru funeralii.

³⁸ Satul Cozmești este centrul de reședință al comunei Cozmești din județul Iași, din care mai fac parte satele Podolenii de Jos și Podolenii de Sus. Fanfara de la Cozmești era renumită pe atunci în toată România (Tudor Chiriac, *Voiniceasa de la Regidava: pentru orchestră simfonică mare [Muzică tipărită]*, Iași, Editura Artes, 2017, 43 p.). În editorialul „Meridianul Iași-Vaslui-Bacău” în privința fanfarei de la Făstăci-Cozmești se specifica că a fost cândva o „formație trăsnet”, fiind invocată fanfara pentru copii care a moștenit tradițiile colectivului de maturi (Dumitru V. Marin, *50 – Casa de Cultură ... Vaslui – 50. Amintiri duioase*, Iași, Editura PIM, 2023, p. 141-142).

trecut trei zile, au pus aici la pod santinele și gata. Au oprit și voi duceți-vă, *ăștlalți* rămân, duceți-vă acasă. Mai erau mulți, s-au dus acasă, s-au întors, da cine știe? Mulți s-au dus și au trecut așa, prin înot. Au lăsat tot ce mai au. Da în '41 [1941], parcă văd, la 22 iunie, era duminică, la ora patru, în zorii zilei ne-am trezit în bubuituri. Ce-i Văi? Ce înseamnă asta? Nărod ...³⁹, s-a început războiul. Am văzut pe șes cum picau bombele, explodau, ei da în sat pe oameni n-au dat. Da era aicea la Sărăteni *zastava*⁴⁰, aparte unde erau soldații, *apu* [pe] aceia i-au bombardat acolo, în tranșei au dat, în *zastavă*, au tras cu tunurile. Și au început a trece avioane cu cârduire, ca cocorii si duceau încolo [arată spre Răsărit]. O zi am stat, a doua zi se încep mai rău bubuiturile astea, *buhneu* și prin sat de acu. Sânt oameni [morți], au ucis vreo patru oameni, au ucis, atuncea cu războiul. Și dacă am văzut că se întetește, hai să fugim de aici, de la graniță și ne-am dus la Tălăiești⁴¹ aici peste deal. Când ne pomenim că și acolo ajungeau obuzele, bombele. Ș-am luat și am fugit de acolo, ni-am dus tocmai la Boghișeni⁴², mai departe, avem niște nemuri acolo și ne-am dus acolo, la neamurile celea. Și două săptămâni am stat acolo. Când de acu s-o auzit că au venit românii, într-o bună noapte, trăiam la acela unde trăiam noi, era *rădicat* [deportat] el, în '40 [1940] era *rădicat* în *Rusâia*, cum se spune *raskulacili*⁴³. Și în casă la dânsul au făcut magazin. Când ne uităm, am ieșit, ne uităm, ieșea fum din casa ceia. Când ne duceam, da ei au luat ce-au mai luat, și-a trebuit, se duceau și-au dat foc la toate celea. Ne-am apucat noi de stins, am stins, ei, ce-a mai rămas, am împărțit între noi acolo. Și când veneam înapoi acasă, ne întâlneam cu soldații, cu armata română. Fratele meu era mai mare cu doi ani, avea o șapcă de asta, așa o șapcă ..., îl vede un român: - *Mă ce porți șapca asta?* I-a luat-o din cap, i-a făcut-o bucăți și a aruncat-o.

Ei și, [războiul] a mers patru ani *di* zile. Când o venit de acum în '44 [1944], acolo la [operația] Iași-Chișinău, în luna februarie, parcă văd și acum, s-a oprit acolo, în sat la noi s-a împlut satul de soldați nemți, toți se *vârău* pe la *kvartiri*⁴⁴, că era frig, pe tine te dădeau într-un colț *așăe*, da ei ..., și unde găseau de-a mâncării, de-a băutului, luau. A fost cum o fost. Au venit atunci, în februarie și s-au dus ei pe urmă [nemții] aceia. Vin alții, tot așa, aveam beci mare, polobocele cu *jin* tot [erau] acolo, scoteau *jin*, luau cartofi, aveam vreo cinci-șase tone de cartofi. Luau cartofi, duceau și fierbeau și mâncau, ... *magari*. Da și era o porcărie a lor, lua cartoafa să mănânce, și dacă era frig afară, nu se ducea să spună, lua cartoafa și pe urmă spunea. Și nu era, tot nu mi-a plăcut la dânsii, la masă dacă stăteau, cu picioarele pe scaun, pe mesă, și dacă-i vene să răsuflă, nu se uita, îi *dăde drumu*, se *beșău ca porși*. Când mai la urmă, aproape de [luna] august, au venit tot niște nemți, da ei sau dovedit a fi voluntari, de aiștia ruși și ei de câte ori au fost au găsit ba *jin*, ba mâncare. Și când a venit atuncea vara, nici una nici două, că să le dau *jin*: - *N-am, netu vina*⁴⁵, - *Dai cetâre kilograma*

³⁹ Popor, în interviu cu sensul de oameni mulți.

⁴⁰ Rusism cu sensul de pichet de grăniceri sovietici.

⁴¹ Satul basarabean Tălăiești se află la o distanță de 5 km de satul Leușeni.

⁴² Satul basarabean Boghicieni se află la o distanță de 18 km de satul Leușeni.

⁴³ A fost deportat fiind inclus în categoria de „kulak” – chiabur. În text cu sensul de „deschiaburit”.

⁴⁴ Rusism cu sens de apartament, casă.

⁴⁵ „Nu este vin”.

*vina, ne to zastreliu!*⁴⁶. Ba una, ba alta, ce să fac eu? Da eram numai eu acasă, tatăl meu și mama erau duși, cu ceilalți copii mai mititei erau duși, tot refugiați, duși acolo la Nemțeni. Eu stăteam [de unul] singur acasă. Când am văzut, am fugit de acolo, m-am dus la un moșneag acolo, la vale, el știa limba rusă. – *Moș Sârghi, iaca un neamț vrea să mă împuște*. Iese un ofițer neamț de acolo, îl întreabă: – *Ce spune băiatul? - Iaca vor să-l împuște, un neamț acolo*. M-a luat pe mine la deal și mă duse să-l arăt pe acela care [a cerut vin]. I-a strâns pe toți grămadă, i-a pus în *stroii*⁴⁷, și: – *Arată-mi-l care-i?* Zic: – *Nu-i aici*. Știam vreo două cuvinte rusești, zic: *Netu zdesi*⁴⁸. Neamțu știa rusește, ori că poate era de-a lor. Da eu l-am văzut [pe cel vinovat], că-i alături, că s-o suit în pod, podul casei. I-am făcut semn ofițerului, uite acolo s-a suit el. Nu s-a suit neamțul, m-am suit și m-am ițit așa, da el după *hojeag*, mi-arată [șoptind]: – *Zastreliu*⁴⁹. M-am dat jos, și-i arăt [ofițerului] cu degetul. Și mă dau deoparte. Da nici ceilalți care stăteau în rând afară nu m-au văzut, să nu mă vadă. [Ofițerul] a strigat la dânsul: – *Dă-te jos!* [Soldatul vinovat] avea niște decorații, [ofițerul] i le-a rupt [din piept], i le-a luat ofițerul cela. Cine știe ce le-a spus lor, ce-au mai vorbit ei ... În noaptea ceia n-am dormit deloc. Ei [nemții] erau în casă, da noi aveam după sobe așa o cămăruță și am pus acolo zăvorul să nu intre acolo. Când dinspre ziuă, în zorii zilei, i-aud că înhamă caii, căruțele, și se duc, tramp, tramp, se duc, chipurile s-au dus. N-am ieșit după dâșii afară, zic nu mă mai duc, m-am culcat așa pe-un pat la perete. Când, numai aud două împușcături, a tras din revolver, da acolo deasupra cum era soba, așa era o fereștrucă, deasupra plitei, era o fereștrucă și el [soldatul german] pe fereștrucă ceia m-a văzut și-a vrut să mă împuște. Și cum eram eu, dormeam așa aici, deasupra mea așa în perete, două gloanțe, au bortelit [peretele], a vrut să mă împuște. Am văzut ce-i treaba, am luat zăvorul de acolo repede și ușa se deschide spre dânsul, am deschis ușa și când am izbit-o, nu știu, că o picat jos, și am pus-o pe fugă, și nu departe, noi am avut moară de vânt, era cătină și mi-am dat drumul în cătina ceia acolo în râpa ceia, și l-am pândit [pe soldatul german] până când a ieșit. Și s-a dus, da o vrut să mă împuște ...

Rușii au venit tot în '44 [1944], da în august, la sfârșitul lui august. Eram atunci, în timpul cela, în vara ceia, la Prut nu ne dădeau voie, acolo că să facă grădină, da aicea la bălțile astea pe șes aveam pământ tot aicea și-n bălți era întotdeauna apă. Și am așezat roata aicea și-am pus și-am făcut legume, udam și în timpul cela a venit o escadrile de avioane, pe sus împușcături, în apa ceia se auzeau cum făceau pâr-pâr-pâr-pâr, gloanțele în apă. Ne-am vârat subt o salcie acolo, să nu ne vadă chipurile, dă ... Parcă s-a mai potolit, s-au dus, ieșim, da când ne uităm, da doi nemți, boii care-i avem, erau la păscut, [nemții] au luat boii din urmă și-au luat-o spre [satul] Cotul Morii, încolo, se duceau cu boii încolo, ei mânau boii din urmă. Da noi am ieșit, eram vreo cinci-șase băietani acolo, am strigat la dâșii și-au lepădat boii. Nu multă zăbavă, de când ne-am luat de vorbă, au început ei din zarea dealului de aicea, de la deal, a bate cu ... și cu armament, și cu tunuri. Ei, vedeam cum nemții fugeau, erau aici în dosul dealului, în partea asta, *apu* de aicea fugeau și se dădeau la dos în partea cealaltă

⁴⁶ „Dă patru chile de vin, altfel te împușc!”

⁴⁷ I-a aliniat în poziție de drepti.

⁴⁸ „Nu este aici”.

⁴⁹ „Te împușc”.

[de deal]. Seara n-am mai luat căruța acasă, am legat boii la căruță, le-am dat mâncare, haidem pe jos acasă cu fratele. Când am ajuns pe jos la o fântână, am văzut acolo jos un neamț mort, prima dată am văzut atunci. Apoi, ce să mai spun, dacă era sărăcie, [neamțul mort] avea cureaua în mână, curea bună, ia s-o văd eu, poate este chip de luat și am tras-o așa încetisor. Văd că nu mișcă și era mort săracu. Da cureaua i-am luat-o, cureaua i-am luat-o că n-avem curea [proprie].

Aiștia nemți care-au fugit, aicea după dealul ista, la două zile, asta a fost marți, și vineri ei au deschis frontul, nemții. Treceau dinspre [satul] Nemțeni coloane de ruși, căruțe, ruși treceau și veneau la pod să treacă în România și nemții care s-au grămădit aicea au deschis front la ruși, au ucis *mulțâșori* ruși, au fost și-n capătul ista, așa au ucis, în partea ceia [au fost] înmormântați. Când s-au întors și din partea ceia și din partea asta, i-au îngrămădit pe nemți acolo și i-au făcut ..., i-au căsăpit pe toți, i-au ucis. Tocmai la o lună de zile am găsit și un locotenent, în gârlă, în baltă, [cu] totul era pe stuh, se vedea și l-am găsit. Și avea aicea buzunare, avea documente, le-am dat la primărie și avea și 60 de lei, de ruble. Frate-meu a doua zi trebuia să-l ia la front, trebuia să-l ia la armată și le-am dat lui: - *Na Măi, ieți-le ție!* Era locotenent rus mort”.

Tifosul: „Șaizeci de hectare de pământ am avut. În '46 [1946], eu după ce-a trecut războiul ista, era dealul plin de morți și s-a îmbolnăvit lumea de tifos, da, mă săturasem de îngropat cadavre, era un miros neplăcut și dacă bătea vântul de aicea mai dădeam cu sapa din partea asta și făceam groapă cât puteai săpa. Și trăgeam țărână deasupra, să nu fie mirosul ceta, era miros neplăcut tare mult. A fost, au murit ... Pe urmă a murit tatăl meu în '46 [1946], nu erau atunci doctori, și ca atare nici spitale nu erau. Și ca atare el, [tatăl] de apendicită a murit ... În '46 [1946] a murit”.

Colectivizarea și însurătoarea: „Avem, când atunci au venit rușii, aveam patruzeci de oi, aveam o pereche de boi și-un cal. Și două vaci, și-o pereche de juncani, mi-i gătea, că adică să-i dai, te însori [și urmează după obicei] să-ți dea o pereche de juncani. Și căruța o pregătise, era ..., pământurile le-am prelucrat atunci o dată, noi, da cât putem să lucrăm? Nu le-am lucrat [pe] toate. Dar îți puneai impozite, trebuia să dai pâine la stat, ouă la stat, pielea de porc, porcul trebuia numaidecât să-l jupești și să dai pielea de porc la stat, și-o plătea, nu degeaba, le trebuia pentru ciubote la soldați. Pâine dădeam. Foametea iară s-a început, tot cu pâinea era strict. Era împuternicit special, dacă nu voiai să dai pâinea, și-o luau cu forța. Când s-a început colhozul, în '49 [1949], frate-meu Gheorghe Caraman fusese la front și el era în Germania, slujea acolo, că l-au luat în '44 [1944], și până-n '50 [1950] o slujit. A împlinit anii [după care] trebuie să te demobilizezi. Și s-a început colectivizarea, în '49 [1949]. I-au strâns pe iștia, eu în '48 [1948] m-am însurat, mama tot m-a impus să mă însor: - *Măi, să-ți mai dau ție din oi, din juncanii iștia, să-ți mai dau ceia ...* Da soția mea era un fel de consilieră la primărie și a numit culacii [chiaburii] iștia. Pe mama n-o numise culac, da iaca s-ă găsit un derbedeu de aicea: - *Da pi aceia ce n-o pui culac?* C-a venit și ni-a spus soția acasă. Și au pus-o culac. Da noi ne-am dat în colhoz. I-am scris lui frate-meu în Germania, zic iaca ce-i treaba, mama nu vrea să se *deie* în colhoz. El ne-a scris înapoi, i-a scris și ei: - *Spune-i să se dăie în colhoz că de altceva mai rău ar să fie.* Și așa a și fost. Eu m-am însurat în '48 [1948], și-n '49 [1949] când s-a început colhozul, a paisprezecea cerere am dat eu în colhoz. Da ea [mama] n-a vrut să se *deie*: - *Du-te mamă, du-te și dă cerere și dă-ti în colhoz!* N-a vrut. Ei, și-au numit-o culac,

culac, și pe pământ i-au pus impozite mari și nu le putea îndeplini și au judecat-o pe trei ani de zile, la [închisoarea de la] Rusca. Au judecat-o pe trei ani de zile”⁵⁰.

„MTS”: „Da eu, îmi plăcea tehnica tare, au venit tractoare în colhoz, brigadă de la MTS⁵¹, brigada di tractoare, și președintele de colhoz, care era, a venit și-mi propune: - *Băi, hai și ai să lucrezi ca „uciotcik-zapravşik”⁵² la brigada di tractoare*. Mă duc. Când acolo la primărie, primarul care era atunci, Moș Mănuilă Drăgan îi zice: - *Nu se poate că aista-i fciior de culac, punem un comsomolist*. Și-au pus pe altul, comsomolist. A trecut o lună de zile, tot acela președinte de colhoz vine la mine: - *Haide Văi să te pun, că acela (Glodeanu) care a fost înainte nu poate*. Când mă duc, da el era dator cu trei sute de kile de gaz, că tractoarele mergeau cu gaz atunci. Și contabilul de la MTS n-a mai putut să-l mai țină, i-a spus: - *Nu putem să te ținem că ești ..., și salvarea ta este că te-a salva nu cine o să vină după tine*. Era di-o samă cu mine, eram prieteni și mi-am luat-o-n primire. Contabilul acela a făcut cu mine instrucții, a văzut cum, că eu am învățat foarte bine la școală. [Altfel, băiatul acela] trebuia să facă pușcărie ...

Armata n-am făcut, trebuia să mă duc atunci la armată, da vine înștiințarea [de recrutare] și directorul de la MTS, eu mă duceam cu citația de la comisariatul militar și-i spun: - *Iaca eu trebuie să mă duc la armată, mi-a venit citația*. [Directorul] o zis: - *Dă la mine citația*. [Directorul] se duce la comisariat, m-a eliberat pe un an de zile [de la serviciul militar], și trei ani de zile așa m-a eliberat la rând”.

Sârma ghimpată: „Sârma de pe Prut au pus-o ei, s-a lungit asta mai mulți ani, mai mulți ani a fost, da ca să țin minte precis în ce an, nu țin minte. A fost pusă de soldați, aveau un *buhti*, era tractor cu burghiu, făceau bortă și puneau stâlful și din urmă doi soldați și puneau sârmă. Ei erau mai mulți de fapt, alții începeau cu un rând, acelălalt cu [alt] rând și puneau câte doi-trei kilometri *pi* zi. Puneau repede, aveau tehnică specială, nu băteau cu ciocanul, aveau *pistolet* de aista special. După ce-au pus sârma ei, treceam cu permis de la pichetul de grăniceri. Pichetul era acolo, unde e acu, la vamă acolo, în dreapta. Cu permisul, arătai pașaportul, mă duceam, coseam, chiar și prindeam și pește, tăiam *mlajî*. Am trăit bine cu [grănicerii]”.

Lucrul în colhoz: „Am lucrat toată viața în colhoz, am lucrat și mecanizator, prima dată am început în colhoz atunci, la MTS am lucrat, ca socotitor, pe urmă mi-au dat brigada de tractoare în primire. Și pe urmă, că de acum nu mai puteam, îmi venea incomod că [trebuia să merg] prin alte sate, nu-ni vedeam soția Sofia cu săptămânile, da să lepezi, nu, că te judecau ... După ce mă săturasem, am primit citația, s-a nimerit drept la sfârșitul anului și mi-au făcut recalcularea [salariului] de la MTS și trebuie și din *pin* colhoz, de unde am fost, m-am dus și am strâns, și dădeau pâine, la tractoriști era minimul garantat, două kilograme de pâine trebuiau să-ți dea [pentru ziua lucrată]. Da dacă dădeau mai mult la colhoz, *apu* îți dădeau și ție mai mult. La colhoz puteau să dea jumătate de chilă, da la tractoriști două kilograme de pâine ne dădeau. Când am adus acasă o dată, vreo șase căruțe de pâine, *apu* lumea din sat se uita: - *Văi, de unde ai scos?* Mai ales atunci pe timpurile celea așa [de] grele. După

⁵⁰ *Cartea memoriei. Catalog ...*, p. 414.

⁵¹ Stația de mașini și tractoare.

⁵² Rusism, în traducere funcționar responsabil de evidența numărului de zile lucrate, de volumul de lucrări efectuate și însărcinat cu alimentarea cu combustibil a unităților de transport.

ce am lepădat brigada de tractoare, un an de zile am lucrat la vinărie, s-o format vinărie la noi, [am lucrat] ca motorist. Președintele colhozului *cari* era, a luat și m-a pus brigadier la legume și am lucrat optsprezece ani de zile [în această funcție]”.

Podul de Flori: „Peste Prut n-am avut rude, nici cunoștințe. După anii '90 [1990] am fost peste Prut, la Podul *di* Flori, a fost foarte frumos, bucuroși că ne-am întâlnit cu frații de dincolo. Prima dată au venit ei la noi *șapu* am trecut noi la dâșii, ei, acolo aveau magazine, un fel de băutură specială. Ei, pe urmă s-au găsit dea femeii [pe linia soției] o mătușă, era la Iași și-a venit ea la noi, e soră cu socru-meu, era, pe urmă am făcut cunoștință cu dânsa și ne-am dus. Am avut motocicletă cu ataș - K750 și m-am dus la Iași de multe ori, de multe ori m-am dus la dâșii, cu soția. La înmormântări am fost la dânsa acolo. Ei, mai aveam niște prieteni [la Iași], da văd că acum, de când îi vremea asta, nu știu, că trebuie *pasport* ... Nu am pe nimeni la Iași [acum], a murit ..., era bătrână și e ..., aproape nouăzeci de ani avea când a murit”.

Concluzii: Cazul lui Onisifor Caraman din satul Leușeni, județul istoric Lăpușna este relevant prin expunerile memorialistice ale reprezentanților generației de basarabeni născuți în interbelic, școliți în școala românească, trecuți prin război, deportări și represii sovietice, foamete organizată, colectivizare forțată și ajunși la o vârstă onorabilă, fiind ancorați de-o viață pe malul basarabean al Prutului.

În consemnările sale memorialistice Onisifor Caraman a relevat că provine dintr-o familie înstărită, iar după anexarea Basarabiei sovieticii le-au luat pământul, iar pe mama Efrosinia Caraman au condamnat-o în 1949 pentru sustragere de la plata impozitelor. Dar, această condamnare a mamei sale este lăsată în umbră de un caz care i s-a întâmplat protagonistului nostru în februarie 1944 când prin sat au fost încartiruiți militari germani. Fiind adolescent pe atunci, O. Caraman a fost amenințat cu moartea de către un soldat german căruia a refuzat să-i dea „patru chile de vin”. După ce O. Caraman l-a denunțat la superiorul său, soldatul a venit noaptea să-l împuște, tânărul leușenean reușind să fugă. Acest episod l-a afectat enorm de mult pe O. Caraman, provocându-i o traumă psihologică pentru tot restul vieții. Atitudinea germanofobă a bătrânului din Leușeni a fost alimentată și de diferențele culturale, deoarece militarii germani aveau, în viziunea localnicilor, unele devieri comportamentale, considerate rușinoase de către cei din partea locului.

Fiind unul dintre cei mai vârstnici localnici, Onisifor Caraman a mărturisit aspecte relevante din istoria și viața comunității în epocile interbelică și postbelică. Descrierea vieții cotidiene cuprinde un spectru vast de activități, implicit: prelucrarea pământului, creșterea vitelor, comerțul cu satele de peste Prut. Lumea satului este reflectată prin tradiții autentice, educație patriarhală și valorile timpurilor de odinioară. Pe dimensiunea imagologică în percepția memorialistică a lui Onisifor Caraman persistă imaginea casei părintești proiectată în mahalaua copilăriei, care armoniza cu partea de sud și partea de nord a satului, populate respectiv de *bortari*, porecliți așa pentru că trăiau pe vale, în depresiune, și de *tărtăulenii* care-și trăgeau porecla de la numele de familie Tătaru.

Imaginea satului este condimentată cu multiple tradiții și obiceiuri locale. În perioada sărbătorilor de iarnă flăcăii din partea locului obișnuiau să „cumpere satul, ori mahalaua”, adică ofereau ca garanție o sumă de bani unui gospodar pentru a merge cu uratul într-o anumită parte a satului. După ce mergeau cu uratul, flăcăii reveneau la acest gospodar, împărțind frățeste banii adunați.

Lista ilustrațiilor:

Fig. 1 – Onisifor Caraman. Fotografie de Valentin Arapu (25 august 2018).

Fig. 2 – Cezar Radu. Fotografie de Genoveva Vasilache, imaginile fiind amplasate la intrarea în Liceul Teoretic (actualmente gimnaziul) „Cezar Radu” din Leușeni, raionul Hîncești (16 iulie 2023).

Fig. 3 – Liceul Teoretic „Cezar Radu” (actualmente gimnaziul cu același nume). Fotografie de Valentin Arapu (24 august 2018).

Fig. 4 – Genoveva Vasilache. Fotografie de Valentin Arapu (24 august 2018).

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4